

УДК 811.521/.581(075.8)

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ АКАДЕМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ЯПОНІСТІВ МОВНИХ ВНЗ УКРАЇНИ

© О. В. Асадчих

У статті розглядається стан методичного забезпечення формування вмінь академічної грамотності у студентів-японістів мовних ВНЗ України, аналізуються види навчальної діяльності, лексико-граматичне та стилістичне наповнення підручників та навчальних посібників з японської мови, що використовуються при викладанні японської мови на просунутому рівні в межах курсів японської мови для студентів магістратури

Ключові слова: студенти, японісти, навчання, академічний, грамотність, вміння, мотивація, підручник, посібник, ефективність

This article reflects the part of complex study, devoted to elaboration of integrative system of teaching Japanese academic speech of students of Ukrainian language HEI. For the search for effective ways of teaching Japanese academic speech in the article was considered the problem of analysis of the teaching-methodical objection of the teaching Japanese academic speech that is inalienable part of practical course of Japanese for MA students. During the analysis of school books and textbooks for the teaching Japanese at advanced stage in language HEI the attention was paid to the presence and effectiveness of exercises for providing the complex study of Japanese for academic purposes in all four types of language activity. The result of analysis is the statement of fact of the absence of sufficient school book or textbook that could provide the complex study of the four types of Japanese academic speech, and the necessity of elaboration of correspondent teaching-methodical literature is defined as a prospect of the further scientific searches

Keywords: Japanese language students, study, academic, literacy, skill, motivation, textbook, school book, effectiveness

1. Вступ

Процес глобалізації вплинув на переосмислення багатьох понять в усіх наукових сферах. Останнім часом в Україні поширюється тенденція до вивчення східних мов, зокрема японської. Згідно зі статистичними даними Японської Фундації, яка проводить регулярний моніторинг питань, пов'язаних з проблемами викладання й вивчення японської мови в світі, станом на 2016 рік мотивацію вивчення японської мови в Україні складають:

- 1) інтерес до культури та економіки Японії;
- 2) інтерес до японської мови як лінгвістичної дисципліни;
- 3) викладання і дослідження японської мови;
- 4) навчання в японських Вузах або подальше працевлаштування, пов'язане із використанням японської мови [1].

Як засвідчує власний досвід викладання японської мови для студентів-японістів Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка, що є потужним осередком викладання японської мови в Україні, методика викладання японської мови, яка переважним чином використовується, передбачає навчання суто функціонального аспекту японської мови, а саме: розвиток мовленнєвих умінь говоріння, читання, аудіювання і письма. Однак, для того, щоб стати науковцем-дослідником, а також викладачем японської мови та для того, щоб успішно скласти іспити для навчання в Вузах Японії, володіти лише функціональним аспектом японської мови замало. Тут постає питання про академічний рівень японської мови. У зв'язку з цим в українських мовних вузах має відбуватися перегляд та переосмислення цілей і завдань курсів навчання японської мови задля забезпечення

досягнення мети, яку ставлять перед собою студенти-японісти.

Порушуючи питання про навчання будь-якої іноземної мови, необхідно звертати увагу на забезпечення процесу викладання навчально-методичною літературою. Якщо говорити про навчання японської мови, то слід зазначити, що існує досить велика кількість посібників з викладання японської мови, виданих у Японії, з коментарями англійською мовою. Проте, подібна література не покриває всіх потреб при вивченні японської мови саме українськими студентами. Доводиться враховувати й той факт, що у викладацькій практиці українських викладачів-японістів відсутній багатий експериментальний досвід, як з погляду побудови системи навчання, так і з погляду використання в навчальному процесі найбільш ефективних методичних прийомів і способів навчання.

Насамперед наголосимо на тому, що у зв'язку з відсутністю державного стандарту з навчання японської мови у мовних ВНЗ України, навчальний курс «японська мова для академічних цілей» не є обов'язковою дисципліною серед переліку навчальних дисциплін, які вивчають студенти у магістратурі. Формування япономовної академічної компетентності зазвичай відбувається в межах практичного курсу японської мови просунутого рівня, або загалом ігнорується, в силу різноманітних причин, які потребують подальших досліджень та конкретизації. Як результат такого стану речей, можна констатувати факт відсутності обов'язкового навчального посібника для викладання японської мови для академічних цілей, а також відносно вільний підхід до його вибору та способів забезпечення формування відповідної компетентності з боку викладача. Оскільки в ситуації, що

склалася, неможливо проаналізувати підручники та навчальні посібники для забезпечення формування належного рівня япономовної академічної грамотності всеукраїнського масштабу, обмежимося підручниками та навчальними посібниками, які найчастіше використовують українські викладачі-японісти при викладанні японської мови на просунутому рівні, відповідно в межах курсів японської мови для студентів магістратури. Такі підручники та посібники було нами виокремлено на підставі проведеного анкетування для 32 українських викладачів-японістів. Під час аналізу особливу увагу ми звертали на види навчальної діяльності, лексико-граматичне та стилістичне наповнення з метою дізнатися наскільки ефективно такий посібник чи підручник може забезпечити формування япономовної академічної грамотності.

2. Аналіз літературних даних

Результати аналізу підручників представлені у дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгводидактиків: М. Басай [2], В. Бейлінсон [3], І. Бім [4], Н. Гез [5], Я. Кодлюк [6], І. Ларнер [7], Л. Нечаєва [8], В. Плахотник [9] та інші.

Як зазначає відома у галузі розроблення підручників з японської мови для російськомовних студентів дослідниця Л. Нечаєва, специфіка певної мови повинна вносити свої корективи у зміст загальної концепції підручника з іноземної мови [8]. Таку думку ми цілком поділяємо, тому аналіз підручників та посібників з навчання японської мови для академічних цілей будемо проводити відповідно до специфіки японської лінгвокультури.

Автором поняття «технологічність» підручника є В. Плахотник. Під таким терміном розуміється властивість підручника, завдяки якій він успішно виконує роль навчальної книги навіть при значних відхиленнях від умов, на які він розрахований [9].

Відомий також й функціональний підхід, прихильниками котрого є В. Бейлінсон та Д. Зуєв, концепція якого полягає у з'ясуванні наскільки в підручнику реалізовані його функції [3]. Нам імпонує концепція функціонального підходу і ми будемо дотримуватися її принципів, але, зважаючи на те, що в центрі уваги нашого дослідження є навчання японської мови для академічних цілей, то нас цікавить, насамперед, такі особливості: наявність вправ для комплексного навчання японської мови для академічних цілей з усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності за умови наявності таких вправ, аналіз їхньої ефективності, а також відповідності лексики, граматики та навчальних текстів особливостям академічного стилю японської мови.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є аналіз методичного забезпечення формування вмінь академічної грамотності у студентів-японістів мовних ВНЗ України.

Для досягнення поставленої мети бути вирішені наступні задачі:

1) за результатами анкетування українських викладачів-японістів визначено підручники та навча-

льні посібники з японської мови, які використовуються у мовних ВНЗ України;

2) проаналізовано вищезазначені підручники та навчальні посібники на відповідність наповнення особливостям академічного стилю японської мови.

4. Відповідність наповнення підручників та навчальних посібників особливостям академічного стилю японської мови

Отже, за результатами анкетування українських викладачів-японістів встановлено, що у ВНЗ України для навчання японської мови на просунутому рівні для студентів магістратури використовуються такі підручники та навчальні посібники: О. Асадчих, Л. Смвженко «Вчимо японську самостійно 自分で学ぶ日本語 (Jibunde manabu nihongo)» [10]; Т. Бикова, Т. Жук, Ю. Локшина «Японська мова крізь призму міжнародних відносин» [11]; О. Забуранна, Й. Тойофуку «Японська в темах 課題 (Wadai) ! の日本語 (No Nihongo)» [12]; 東京外国語大学留学生日本語教育センター編著「留学生のためのアカデミック・ジャパニーズ聴解 [上級]」(Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakusei Nihogokyouiku Center 「Ryugakusei no tame no akademikku japanizu chyoukai [Jyohkyu]」 [13]. Результати анкетування носять частково передбачувальний характер, оскільки, як зазначалося вище, в українських мовних ВНЗ використовується досить велика кількість посібників з викладання японської мови, розроблених у Японії, з коментарями англійською мовою, проте, подібна література не покриває всіх потреб при вивченні японської мови саме українськими студентами. З цих причин останні роки дещо активізувалася наукова діяльність українських японістів-лінгводидактиків у галузі розроблення підручників з японської мови для українських студентів. Результатом такої діяльності є поява та активне використання в українських мовних ВНЗ нищеподаних підручників та посібників.

4. 1. О. Асадчих, Л. Смвженко «Вчимо японську самостійно 自分で学ぶ日本語 (Jibunde manabu nihongo)»

Автори рекомендують використовувати посібник на середньому рівні навчання японської мови, однак, як засвідчує власний досвід використання посібника для студентів середнього рівня, деякі тексти та відповідно використаний в них лексичний та граматичний матеріал є заважким, що правомірно дозволяє використовувати цей посібник також на просунутому рівні навчання японської мови. Особливістю цього посібника є залучення до його складу мовних та мовленнєвих вправ з трьох мов, а саме: японської, української та англійської.

В основу посібника було покладено методику з елементами інтенсиву – використання нерозчленованих глобальних одиниць мовлення (синтез 1) через вичленення, осмислення та узагальнення мовних явищ (аналіз) і знову до активної діяльності, але вже іншого, вищого рівня (синтез 2) шляхом активізації резервних можливостей особистості. Слід підкреслити, що подібний розподіл в посібнику є умовним, оскільки рух від етапу до етапу здійснюється не лі-

нійно, а за спіраллю: новий навчальний матеріал спочатку сприймається студентами в цілому, глобально і стає зрозумілим лише завдяки пофразовому перекладу на англійську мову; перші спроби вживання нових мовленнєвих зразків відбувається цілими блоками, репродуктивно, але в різних ситуаціях.

Отже, мета першого пред'явлення – пояснити студенту ситуацію: місце та час дій, зміну подій їх учасників. Основний спосіб семантизації при цьому – пофразовий переклад з японської та англійську мову. Головна мета другого пред'явлення – максимально забезпечити мимовільне запам'ятовування нового навчального матеріалу. Студент, використовуючи аудіозапис, програв всі ситуації японських текстів-полілогів з пофразовим перекладом на англійську мову: спочатку студент прослуховує фразу японською, потім імітативно її відтворює, потім прослуховує переклад фрази англійською мовою. Третє пред'явлення має на меті закріпити новий матеріал у пам'яті студента, доповнюючи мимовільне запам'ятовування, яке мало місце у другому пред'явленні, довільним запам'ятовуванням, а слуховий образ нових мовленнєвих одиниць – їх зоровим образом: студент слухає диктора, який виразно читає текст-полілог японською мовою з короткими паузами між фразами для внутрішнього проговорювання їх студентом, який одночасно сприймає і англійський друкований варіант тексту. Четверте пред'явлення, або «музичний сеанс», має на меті прослуховування японського тексту-полілогу під повільну музику, в результаті чого студент отримує закінчене, цілісне уявлення про весь текст.

На етапі тренування та практики студенти виконують по 20 ранжованих завдань:

1. Поєднай слова англійською та японською мовами з відповідним малюнком (1).
2. Заповни схему (1).
3. Поєднай слова англійською та японською мовами з відповідним малюнком (2).
4. Заповни схему (2).
5. Напиши ключові слова.
6. Намалюй малюнок.
7. Склади план відповіді.
8. Запам'ятай основні нові слова до теми.
9. Прочитай текст англійською мовою.
10. Перевір себе.
11. Прочитай текст японською мовою (зверни увагу на переклад англійською мовою).
12. Прочитай текст англійською мовою (зверни увагу на переклад японською мовою).
13. Прочитай текст японською мовою.
14. Заповни пробіли.
15. Поясни значення слів японською/англійською мовою.
16. Переклади речення з української на японську та англійську мови.
17. Запам'ятай додаткові нові слова до теми.
18. Прочитай додатковий текст до теми.
19. Поясни інформацію японською та англійською мовами.
20. Проектна робота.

Цілісність та завершеність кожного окремого циклу уроків дає можливість не дотримуватися запропонованої послідовності та опрацювати теми щодо власних уподобань і кількості годин, введених в курс японської мови.

Якщо проаналізувати цей посібник на наявність у його складі вправ для комплексного навчання японської мови для академічних цілей з усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності, а також відповідність лексики, граматики та навчальних текстів особливостям академічного стилю японської мови, то можна зробити висновок, що його можна використовувати у вищезазначених цілях лише частково. Конкретизуємо причину часткового застосування. Наявність такого виду навчальної діяльності, як заповнити схему, скласти план відповіді та проектна робота дозволяє сформулювати навички та вміння логіко-композиційної структури академічного тексту. Лексика та граматика також частково задовольняє потреби академічного стилю японської мови. Прогалиною є відсутність вправ для навчання академічного японського аудіювання та говоріння.

4. 2. Т. Бикова, Т. Жук, Ю. Локшина «Японська мова крізь призму міжнародних відносин»

Підручник розрахований на аудиторію студентів старших курсів ВНЗ України, де японську мову вивчають як фахову. Оскільки специфікою навчального закладу, де був розроблений підручник є міжнародні відносини, теми та відповідно залучені до них тексти орієнтовані на спеціальність сходознавець-міжнародник. Однак складність текстів, використаний лексичний і граматичний матеріал та стиль їхнього написання задовольняють вимоги академічної японської мови, тому можуть бути використані для навчання академічного япономовного читання та письма.

Кожен урок містить в собі такі пункти: обговорення загальної теми уроку, читання і обговорення новин, завдання на розуміння змісту новин, читання головного тексту, завдання на розуміння його змісту та запитання, завдання до уроку в цілому у формі доповіді, твору, переказу, реферату тощо. До кожної новини та тексту надані японсько-українські-англійські словнички ключових слів, що значно полегшують процес підготовки фінального завдання та надають можливість підтримувати дискусію під час заняття [11].

Вся вищезазначена інформація вказує на те, що складність текстів, використаний лексичний і граматичний матеріал та стиль їхнього написання задовольняють вимоги академічної японської мови, тому можуть бути використані для навчання академічного япономовного читання та письма. Також певним чином можна використати вправи для навчання япономовного академічного говоріння. Однак повністю відсутні вправи на навчання академічного япономовного аудіювання.

4. 3. О. Забуранна, Й. Тойофуку «Японська в темах 課題(Wadai) !の日本語(No Nihongo)»

Метою підручника, як зазначають самі автори у передмові, є розвиток мовленнєвих здібностей сту-

дентів, зокрема навчити їх створювати тексти такого жанру як усна презентація [12]. В основі підручника – тематичний підхід до його організації.

На матеріалі поданих країнознавчих текстів студенти знайомляться зі способом життя і проблемами сучасних японців, вивчають граматику і лексику, властиву для оповідного стилю японської мови, готуючи усну презентацію про реалії свого довкілля – виробляють вміння будувати оповідь, поглиблюють словниковий запас, вчать висловлювати власну думку та зіставляти явища українського та японського суспільного життя [12].

Попри те, що оповіді посилені для опрацювання студентами середнього рівня, підручник можуть використовувати і студенти вищого рівня. Для них розроблено окремий підрозділ (Підрозділ 5. Спробуймо порівняти), який містить запитання, матеріали та графіки, обговорення яких передбачає зіставлення та аналіз і є завданням підвищеної складності [12].

Кожну тему завершує блок-схема оповіді, дотримуючись якої, студент створює оповідь на українському матеріалі (Підрозділ 7. Блок-схема: складаємо власну оповідь) [12].

Головна мета підручника, яка полягає у формуванні вмінь продукувати тексти такого жанру як усна презентація, передбачає формування вмінь та навичок япономовного академічного говоріння, однак тексти оповідного жанру не забезпечать навчання відповідного стилю японської мови для академічних цілей, оскільки стильова диференціація академічної японської мови є жорстко визначеною та потребує беззаперечного та чіткого дотримання. Проте певні вправи можна використати для навчання логіко-композиційної побудови тексту за умови відповідного переформатування лексичного та граматичного наповнення. Також відсутність вправ на формування компетентності япономовного академічного аудіювання обмежує використання даного посібника у якості основного джерела комплексного формування япономовної академічної грамотності.

4. 4. 東京外国語大学留学生日本語教育センター編著「留学生のためのアカデミック・ジャパニーズ聴解 [上級]」(Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakusei Nihogokyoku Center [Ryugakusei no tame no akademikku japani-zy chyoukai [Jyohkyu])

Аналіз стану забезпечення формування япономовної академічної грамотності студентів ВНЗ України навчально-методичною літературою завершено інформацією про посібник для навчання япономовної академічної грамотності, розроблений в Японії колективом авторів Центру навчання японської мови для іноземних студентів Токійського університету іноземних мов. Хотілося б зазначити, що Токійський університет іноземних мов є авторитетним ВНЗ Японії, а також відомим осередком розроблення методики навчання японської мови для академічних цілей у комплексі з відповідними посібниками для формування практичних вмінь та навичок саме для студентів-іноземців. Викладачі цього університету також є авторами стандартів навчання японської мови Токійського університету іноземних мов (JL C Japanese Standards

Skill Chart), що будуть широко застосовуватись у нашому подальшому дослідженні.

Дослівний переклад посібника звучить як «Вправи з навчання япономовного академічного аудіювання для іноземних студентів (просунутий етап)». Сама назва розкриває зміст наповнення посібника. У ньому наявна велика кількість вправ для навчання академічного аудіювання, а також наявні вправи для навчання академічного говоріння та письма. Проте, відсутні вправи для навчання япономовного академічного читання. Як бачимо, даний посібник теж не може забезпечити комплексне формування япономовної академічної грамотності.

5. Результати дослідження

Як показав аналіз стану забезпечення формування япономовної академічної грамотності у мовних ВНЗ України навчально-методичною літературою, кількість посібників та підручників є обмеженою. Окрім того, така література, як правило, розробляється українськими викладачами для використання в межах певного навчального закладу і не затверджується Міністерством освіти і науки України, що значно обмежує доступ до її придбання.

6. Висновки

З вищезазначеного аналізу можна зробити висновки:

1) для забезпечення комплексного навчання японської мови для академічних цілей в умовах магистратури ВНЗ необхідно розробити відповідну навчально-методичну літературу;

2) така навчально-методична література має відповідати усім вимогам япономовного академічного стилю, а також повинна враховувати потреби україномовних студентів;

3) наявність певної системи навчання теж є невід'ємною умовою при розробленні відповідної літератури, оскільки лише навчання за системою може забезпечити ефективний результат.

Вважаємо, що такою ефективною системою навчання буде інтегративна система, розроблення якої є **перспективною** подальших наукових розвідок.

Література

1. The Japan Foundation [Electronic resource]. – Available at: <http://www.jpf.go.jp/>
2. Басай, Н. П. До проблеми вправ для повторення мовного матеріалу в підручниках німецької мови [Текст]: зб. наук. пр. / Н. П. Басай // Проблеми сучасного підручника. – К.: Педагогічна думка, 2003. – Вип. 3. – С. 197–201.
3. Бейлинсон, В. Г. О функциональном подходе к оценке школьных учебников [Текст] / В. Г. Бейлинсон, Д. Д. Зуев // Проблема школьного учебника. – М., 1977. – Вип. 5. – С. 97–103.
4. Бим, И. Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблема школьного учебника [Текст] / И. Л. Бим. – М.: Русский язык, 1977. – 288 с.
5. Гальскова, Н. Д. Теория обучения иностранным языкам [Текст] / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М.: Просвещение, 2004. – 205 с.
6. Колдюк, Я. П. Теория і практика підручникотворення в початковій освіті [Текст] / Я. П. Колдюк. – К.: Інформ.-аналіт. Агенція «Наш час», 2006. – 368 с.

7. Каким быть ученику: дидактические принципы построения [Текст] / под ред. И. Я. Ларнера, Н. М. Шахмаева. – М., 1992. – 96 с.

8. Нечаева, Л. Т. Научно-методические основы структуры и содержания учебников японского языка для русскоговорящих (высшая школа) [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Л. Т. Нечаева. – М., 2000. – 80 с.

9. Плахотник, В. М. Технологічність підручника як обов'язкова умова його ефективності [Текст]: зб. наук. пр. / В. М. Плахотник // Проблеми сучасного підручника. – К.: Педагогічна думка, 1999. – С. 12–14.

10. Асадчих, О. В. Вчимо японську самостійно / 自分で学ぶ日本語 [Текст]: навч. пос. / О. В. Асадчих, Л. Г. Смовженко. – К.: Видавничий дім «КИТ», 2010. – 228 с.

11. Бикова, Т. В. Японська мова крізь призму міжнародних відносин [Текст]: підручник / Т. В. Бикова, Т. В. Жук, Ю. Г. Локшина. – Х.: ПВНЗ ІСiМВ «Харківський Колегіум», 2015. – 130 с.

12. Забуранна, О. Японська в темах 課題!の日本語 [Текст]: підручник / О. Забуранна, Й. Тойофуку. – Львів: ВНТЛ – Класика, 2006. – 172 с.

13. Ryugagusei no tame no akademikku jyapanizu chyokai jyoukyu [Text]. – Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakusei Nihongokyouiku Center (Surie Netto Waku), 2015. – 85 p.

References

1. The Japan Foundation. Available at: <http://www.jpff.go.jp/>

2. Basaj, N. P. (2003). Do problemy vprav dlja povtorennja movnogo materialu v pidruchnykah nimec'koi' movy. Problemy suchasnoho pidruchnyka. Kyiv: Pedagogichna dumka, 3, 197–201.

3. Bejlinson, V. G., Zuev, D. D. (1977). O funkcional'nom podhode k ocenke shkol'nyh uchebnikov. Problema shkol'nogo uchebnika. Moscow, 5, 97–103.

4. Bim, I. L. (1977). Metodika obuchenija inostrannym jazykam kak nauka i problema shkol'nogo uchebnika. Moscow: Russkij jazyk, 288.

5. Gal'skova, N. D., Gez, N. I. (2004). Teorija obuchenija inostrannym jazykam. Moscow: Prosveshhenie, 205.

6. Koldjuk, Ja. P. (2006). Teorija i praktyka pidruchnykotvorennja v pochatkovij osviti. Kyiv: Inform.-analit. Agencija «Nash chas», 368.

7. Larner, I. Ja., Shahmaeva, N. M. (Eds.) (1992). Kakim byt' ucheniku: didakticheskie principy postroenija. Moscow, 96.

8. Nechaeva, L. T. (2000). Nauchno-metodicheskie osnovy struktury i soderzhanija uchebnikov japonskogo jazyka dlja russkogovorjashih (vysshaja shkola). Moscow, 80.

9. Plahotnyk, V. M. (1999). Tehnologichnist' pidruchnyka jak obov'jazkova umova jogo efektyvnosti. Problemy suchasnoho pidruchnyka. Kyiv: Pedagogichna dumka, 12–14.

10. Asadchyh, O. V., Smovzhenko, L. G. (2010). Vchymo japons'ku samostijno / 自分で学ぶ日本語 Kyiv: Vydavnychjy dim «KYT», 228.

11. Bykova, T. V., Zhuk, T. V., Lokshyna, Ju. G. (2015). Japons'ka mova kriz' pryzmu mizhnarodnyh vidnosyn. Kharkiv: PVNZ ISiMV «Harkiv'skyj Kolegium», 130.

12. Zaburanna, O., Tojofuku, J. (2006). Japons'ka v temah 課題!の日本語 Lviv: VNТL – Klasyka, 172.

13. Ryugagusei no tame no akademikku jyapanizu chyokai jyoukyu (2015). Tokyo Gaikokugo Daigaku Ryugakusei Nihongokyouiku Center (Surie Netto Waku), 85.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Любашенко О. В.
Дата надходження рукопису 16.06.2016*

Асадчих Оксана Висилівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра китайської, корейської та японської філології, Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01033
E-mail: asadchih@gmail.com